

Ez nem az én világom

■ INTERJÚ VIDNYÁNSZKY ATTILÁVAL ■

– Rövid idő alatt három magyarországi város képviselői is komolyan fontolgatták, hogy ön lehetne a helyi színház direktora vagy művészeti vezetője. Szinte már felkérésnek nevezhető megkeresésektől lépett vissza mindhárom esetben. Beszéljük, nem a politikusok miatt... Tulajdonképpen mit adott fel, és milyen áron?

– Hadd kezdjem azzal, miért gondolkodtam el egyáltalán az ajánlatokon. Igazán erőteljes indíttatás, hogy tíz éve dolgozunk Beregszászon, és szinte semmit nem változott a helyzetünk anyagi szempontból. Nagyon nehéz tíz éve úgy színházat csinálni, hogy az ember nem tud egyetlen

évadot sem megtervezni. Minden bizonytalan, soha nem tudjuk, lesz-e a színészeknek elég pénzük ennyivalóra, nemhogy fejlesztésre vagy díszletre. Az ember egy idő után belefárad – mondom ezt úgy, hogy most megszületett a döntés: a társulatunk hazamegy. Többször nekifutottam az előző és a mostani kormány idejében is: kértem, segítsenek. Az eredmény: mindenki mélységesen együtt érez és egyetért velünk, csak éppen nem tud vagy nem akar segíteni. Jóindulatú ember vagyok; az előbbi akarom elhinni.

– Csak hogy tisztán lássunk: mennyi pénzről van szó?

– Egyáltalán nem sokról. Ötvenmillió forintból jutna három-négy bemutatóra, és egy picit javíthatnánk a körülményeinken. Mindegy. A társulat kemény magja mellett mára komoly teljesítményeket mutat fel nem egy színészem a „kvázi” második vonalból. Az utóbbi két-három produkcióban már határozottan megjelent az új generáció is. Nincs mit takargatnom: szerettem volna a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház társulatát megmenteni.

– Önmagát is?

– Én elvagyok, bár nem nekem való az állandó vendégrendezés. Temérdek szeretettel várnak mindenütt, mégis idegen helyen vagyok, idegen emberek között. Mindenhol el kell fogadnom a helyi játékszabályokat, hangulatokat, stílust, és az állandó alkalmazkodás felemészt. Mindeközben a rendezőt erősen szorító körülmények között kell létrehozni egy-egy előadást. Másfelől Budapesten legalább hét-nyolc darab megy egyszerre az én rendezésemben – mindre nem lehet a későbbiekben odafigyelni, tehát az előadások egy idő után mégiscsak meghalnak. Ez nem az én világom. Az 1994-es beregszászi *Godot-ra* várva ma is él, decemberben ezzel vettünk részt a novoszibirszki fesztiválon, és az egyik legjobb produkciónak minősítette az ottani kritika. Az előadás lélegzik, fejlődik és szépen mozog – egy furcsa élőlény a színházunkban, amelyet ápolgatnunk kell, mindig nekidurálva magunkat, hogy újra és újra felfrissítsük gondolatainkat. Meggyőződésem, hogy a társulatunk érték, és hasonlóan gondolkodó emberekből áll; együtt alkotnak valami egészen különleges arcot ennek a régióknak a színjátszásában. Nem égtünk ki, sőt, rengeteg ötletünk van, éppen ezért szerettem volna javítani a helyzetünkön. Végül is a sors döntött helyettem.

– Ezután jött a telefon az Operaházból, hogy odamenne-e vezető rendezőnek. Milyen problémákat vetett fel Szinetár Miklós megkeresése?

– Két dolgon kellett e felkérés kapcsán újra elgondolkoynom: egyrészt van egy nagyon határozott családi gondhalmaz, ami nem oldódott meg azóta sem, hogy Nyír-

egyházára nemet mondtam. Másrészt az operaházi feladatokat Beregszásszal összeegyeztetni nagyon nehéz. Szinetár határozottan kijelentette: ha elvállalom a főrendezést, akkor mást nem csinálhatok. Bőven elég feladat két ember számára is, mert itt is hatalmas változásokra van szükség. A bőségesnek hitt operai támogatás egyáltalán nem bőséges – iszonyú mennyiségű kényszerítőelem között kell lavírozni. Másfelől míg a vidéki színházakba behozhattam volna egy-egy előadást a beregszászi repertoárból, az Operaházban ezt igen nehéz elképzelni. Még közös produkció erejéig is, bár van rá ötletem. Új élet vár, ami gyönyörűsége lesz, érzem, mert ez a színház a legkevésbé kiaknázott lehetőségek tárháza. Ha igazán erőteljes színészi jelenlét párosul az énekeljesítmény mellé – gyakran van az Operában ilyen –, mindent felülmúló hatás jöhet létre. Ezért nagyon komolyan gondolkodom arról, hogy szeptembertől megpróbálok eleget tenni a felkérésnek.

– *Ez azt is jelenti, hogy Beregszásszal megszűnik a kapcsolata?*

– Az ottani társulat biztosan nem fog örülni ennek. Viszont szeretnek engem, és megértik, hogy ezt a lehetőséget nem hagyhatom ki. Ismerik a zenés színház iránti vonzalmamat is. Nem tudnak igazán állást foglalni, de tökéletesen tisztában vannak vele, hogy milyen nehéz helyzetben van a beregszászi színház, és ezen tíz éve képtelenek vagyunk változtatni. Tudják, hogy talán túl nagy áldozat lenne most nemet mondanom, miközben én nem is tekinteném annak, hiszen igazán ott érzem magam otthon. Nekem is van sorsom, ahogyan például Trill Zsoltnak is ki kellett próbálnia magát. Beregszász a szívem csücske marad. A nyári szünetekben mindig összehozunk majd egy-egy új produkciót közösen. Amikor tehetem, mindenképpen odafigyelek majd rájuk, és igyekszem olyan embereket odaszervezni, akik nem engedik szétesni a társulatot.

– *Újra felvetődött a társulat megszűnése?*

– Ezt nem hagyhatom, túl sok energiát fektettünk bele ehhez. Őszre tervezzük egy komoly segélyakciót a beregszászi színház javára azért, hogy be tudjuk fejezni a félig kész épületet, és a társulatot életben tudjuk tartani. Arról is meg vagyok győződve egyébként, hogy Budapestről sokkal többet tudok segíteni a színháznak, mint otthonról. Most például ötven leselejtezett lámpát kaptunk az Operától – ez nekünk kincs. De kettőnél több előadást így sem tudunk egy szezonban összehozni. Ebből egyet én rendezek majd, a másikat valaki másnak kell. Azonkívül még egy rendezést válllok az Operában, és ennyi. Ez ideális felállítás, ebben reménykedem, és szerintem működni fog.

– *A három vidéki város közül Kaposvárról keresték meg először. Együtt voltatok egymással, de egyikbe sem mentek el a két társulatot?*

– Igazán az együttes vonzott, hiszen rengeteg színház van Magyarországon, de feltűnően kevés társulat. Társulatot létrehozni nagyon sok munkát, szakértelmet és figyelmet igényel, ezért kár lett volna zétobombázni a kaposvári csapatot, amely vitathatatlanul az egyik legerősebb és legjobb. Ugyanakkor Kaposvár szimbólum is: a magyar színházi szakmát uralók egyik fellegvára. Nem biztos, hogy nekem kell felvállalnom egy ilyen erődítmény felrobantását. Nem is tettem volna. Még csak vegyíteni sem akartam a két színház színészeit. Úgy képzeltem, hogy velem jön a társulatom, és bérletbe viszek a meglévő tizennégyből két beregszászi előadást, amivel – szerintem – mindenki jól járt volna. Különben is ez a helyes út, mert az a hihetetlen pazarlás, ami a magyarországi színházakban – a pénzügyi szűkölködés ellenére – folyik, csakis a színházak szoros együttműködésével, repertoárserével szüntethető meg. Az első évek alatt pedig kiderült volna, hogyan tudna közösen dolgozni a két együttes: finom elszeparáltságban, egymás mellett létezik tovább, vagy egymást gazdagítva összeforr a két más-ként gondolkodó, másként játszó társaság. Tisztában vagyok az elképzelésem naivitásával, mégis hittem benne. Ha a kaposvári társulat mellém állt volna, nem számítana a manipulált sajtó és kritika véleménye, a rengeteg szakmaiatlanul szervezett fesztivál, érdemtelenül odaítélt fesztiváldíj, sem az igazságtalanul elmaradt támogatás. A beregszászi csapat teljesítményét visszaigazolja a nemzetközi szakma is. Aki csak a magyar színházhoz tartozik, az egy szerencsétlen és egészségtelen létezési formát kénytelen elfogadni és túlélni. Nem nevezhető bizalommal, netán szeretettel teli közegnek, amelyben pillanatok alatt megfojtanak, letaposnak, elpusztítanak, ha nem állsz be a brancsba. Én büszke vagyok arra, hogy nem köteleztem el magam sehová, nem tettem semmi olyasmit, ami miatt tíz év múlva szégyellni kellene magam. Az érvényesülés, karrier, megfelelő hátszél nem olyan célok, amelyekért feladnám az elveimet. Még ha így sokkal nehezebb is, még ha emiatt nagyon sokan szívesen ezer darabra szednének. Mint ahogyan meg is próbálták. A mindenkori társulat támogatását élvezve persze nem foglalkoztam volna a pályázatok körüli riogatásokkal sem.

– *Ki riogatta?*

– Sokan, és mindegyik színházzal kapcsolatban. Hihetetlen megfélemlítési technikákat alkalmaztak, ezek értékes, érdekes tapasztalatok. Lehet, hogy egyszer majd beszélek róla vagy megírom. Ez viszont

nem az a helyzet, nem az az alkalom, és főként nem az az idő. Most kár lenne minden szóért. Amikor nem minket választottak a Nemzeti Színház pályázói közül, az anyám azt mondta: fiam, az Isten jobban vigyáz rád, mint te magadra. Most is az Úristen döntött helyettem. Visszanézve a három színház körüli hercehurcára, kicsit még groteszk is a történet. Néha képtelen vagyok komolyan venni ezt a közeget: két évig azért büntetett az uralkodó szakmai elit, mert velük szemben meg mertem pályázni a Nemzeti Színházra. Nevetséges.

– *Miből következtetett erre?*

– Kisvárdán például két éve demonstratívan nem adnak díjat olyan előadásokért, amelyeket külföldi fesztiválok a legjobbak közé soroltak. Pécsre sem elég jó a formanyelvünk, miközben Anatolij Vasziljev bármelyik produkcióját tárt karokkal várja a színházában. Az idén némi áttörést érzékelek: a Roberto Zucco bekerült a pécsi fesztiválra. Nagyon örülök, mégis keserű a szájam íze, mert *A szarvassá változott fiú* csak az egyéb programok között kapott helyet – pedig én minden csiszolatlansága mellett sokkal izgalmasabb, bátrabb és ezért jobb előadásnak tartom. Ha a szakma komolyan gondolná, hogy meg kéne mozditani ezt az igencsak megkövesedett színházi felépítményt, sokkal jobban kellene támogatnia a kísérletezést, az új formanyelvet felmutató produkciókat. Akinek nincs lehetősége másutt, külföldön visszajelzést vagy megerősítést kapni, annak irtozatosan nehéz itt. Amikor még komolyan gondolkodtam Kaposvárról, azt terveztem, rögtön, mielőtt itthon megfojtanak, külföldre viszem az új produkciókat, hogy onnan jöjjön a biztatás. Például a magyarnál lényegesen komolyabb orosz színházi léttől, ahol a beregszászi társulatnak egyébként is előkelő helye van. Büszke vagyok arra, hogy mindenféle infrastrukturális háttér és kultúrpolitikai támogatás nélkül szinte egész Európát betutattuk előadásainkkal.

– *Miért nem lett végül színházigazgató egyik városban sem?*

– Hasonlít mind a három ügy, ugyanakkor más is. Kaposvárott elsősorban azok miatt a visszajelzések miatt nem lettem igazgató, amelyek szerint a társulat nem támogatott egyértelműen. Társulattal szemben nem lehet színházat csinálni – Beregszászon azért tudok, mert feltétel nélkül bíznak bennem. Ha az adott társulat nem gondolja azt, hogy változásra, új gondolatokra és formákra van szükség, amelyekre egy másfajta színházi működést alapíthatnánk, akkor ott tényleg nincs az embernek keresnivalója. Éreztem az ellenállásnak azt a fokát, amivel nem szabad szembe menni.

– *Pusztán a konfliktusok miatt?*

– Az igazgatóváltás rengeteg konfliktushelyzetet hordoz magában, ezeket vállaltam volna. Fel lehet mérni, mennyi a normális. Ám Kaposvárott úgy éreztem, nincs értelme belefogni sem: az egy nagyon határozott gondolkodásmód köré épülő színház. Túl sok mindenről gondolkodunk másként, és ezt csak tetézte a mesterségesen gerjesztett ellenséges hangulat. Most tegyük félre azt, hogy a kaposvári előadások tetszenek-e nekem vagy sem. Sokkal fontosabb, hogy minden egyes előadásból kiderül, lejön a színpadról: ott van egy csapat, s ez minden színház legnagyobb értéke. Többet ér hat épületnél és a legmagasabb támogatásnál is. Ugyanakkor, ha a társulat úgy akarja, a világ legjobb rendezőjét és direktorát is meg tudja buktatni.

– *Úgy hírlík, a társulatnak volt saját jelöltje, akit a tulajdonos önkormányzat nem akart ki-nevezni – erre a panelre több példát is ismerünk a közelmúltból, más magyarországi színházakból.*

– Nem akarok olyan dolgokat kimon-dani, amelyekről mindenki mindent tud a szakmában. Ez egy ismert helyzet, Kaposvártól háromszáz kilométerre is tökéletesen átlátják vidéki segédszínházak, hogy

milyen a hangulat Kaposvár körül. A nagyközönségnek azonban főleg erről tudnia.

– *Ez a magyar színházi élet egyik sajátos-sága?*

– Gondolom, valamennyire mindenütt így van ez, de Magyarországon különös-képpen. Nem elég, hogy szűk, ráadásul iszonyatosan átpolitizált az egész szakma. A mai magyar kulturális élet kiváló terep maffiák kiépüléséhez és háborúzásához. Az alapfelállás: először is mindenképpen besorolnak. Nem tudsz úgy levegőt venni, hogy valaki ne mondja meg, hogyan veszed azt a levegőt. Rögtön tanácsokat és bélyeget kapsz, ha pedig mindezek ellenére egyik oldalra sem állsz, hogy finoman mondjam, igencsak megnehezítet a helyzetet. Nem túl régen Koltai Tamás ugyan-ebben a lapban megjelentetett egy óriási cikket Kaposvárról, remekül értékelt benne mindent, csak pont a lényegről nem írt semmit. Azért, mert nem hajlandó róla írni? Vagy azért, mert nem mer? Ki tudja? Hangsúlyozom, nemcsak Kaposvárról van szó, hanem az egész magyar színházról. És ennyi bőven elég ahhoz, hogy megint utálkozzanak körülöttem.

– *Szerintem sokan kíváncsiak lennének az ön példájára.*

– Sokkal nyíltabban szeretnék beszélni, de áll mögöttem tizennyolc ember, és aki nem volt Beregszászon, el sem tudja képzelni, miből csinálnak ott színházat. Ha valaki panaszkodik, mindig azt mondom, szívesen cserélek vele, akár csak egy hónapra. De még egy hétre sem jött el Beregszászba senki. Egyébként pedig egyszerűen nem lenne értelme egyértelműbben fogalmaznom, mert a szakma nem hajlandó bevallani önmagának sem, hogy a jelenlegi állapotokon azonnal változtatni kell. Ami most van, nem egészséges: ilyen mennyiségű termelés mellett ilyen alacsony minőségű eredmény tanúskodik valamiről. A színházi szakma nem látja, hogy ebből előbb-utóbb baj lesz, egyszer majd a politika vagy a gazdaság megtorolja ezt. Addig bárki bármit mondhat – hiábavaló. Az igazgatók egyelőre ellenérdekeltek, hiszen a színház vezetése valamilyen formában hasznot húz minden bemutatóból. Nézzük végig bármelyik vidéki színház repertoárját: ki fog derülni, ha művész a vezető, akkor vagy dramaturgként, vagy plakáttervezőként, vagy zenei szerkesztőként benne van a produkcióban. Ez a dolog kisebbik része, a nagyobb falat az, hogy összevissza hívogatják egymást, mondjuk, a szomszéd igazgatót főszerepre. Ennél is bonyolultabb, ami a háttérben, a gazdasági fronton történik. Különböző cégek gyártják a díszleteket, adják-veszik-bérlik a jelmezeket, utána értékesítik a nyersanyagot – hihetetlen panamak vannak. A szemembe mondták, hogy magam sem tudok majd másként tenni. Azt hiszem, bebizonyítottam volna az ellenkezőjét.

– *Erre lett volna lehetőség Debrecenben és Nyíregyházán is. Ott is a társulat ijesztette el?*

– A politikusok ezekben a színházakban is friss szelet akartak, hogy kissé felkavarodjék a levegő. Ezért teljes művészi szabadságot ajánlottak. Másként bele sem tudnék menni, csak ha az ember egyedül dönt, és egyedül viseli a felelősséget a döntéseiért. Ahol nincs igazi társulat, vagy olyan gyenge lábakon áll, mint például Debrecenben, ott valószínűleg kevésbé érdekelne a társulat véleménye a leendő igazgatóról. Debrecenben hiába akarta a város vezetése, hogy vegyek részt a színház életében, ha bizonyos lépéseket nem mert megtenni. A mai napig szeretnék, hogy valamilyen formában kötődjem ahhoz a színházhoz, ugyanakkor a mostani igazgató státusát nem tudták vagy nem akarták megváltoztatni. A hatalmi viszonyokat nem tisztázták volna, márpedig művészi szempontból maximum egyeztetni tudok, esetleg kompromisszumokat kötni, de alárendelődni semmiképpen sem. Nem hiszek a triumvirátusokban, és nem tudtam

elképzelné azt sem, hogy Csutka Istvánnal egyeztessek. Kettőnk színházról alkotott elképzelései túl messze állnak egymástól – ilyen egyszerű a dolog. Gyötrelmes döntés volt ez is, nem szélhámoskodtam egyik városban sem. Az elmúlt év három iszonytatóan nehéz dilemmáról szólt, és míg Debrecenben helyettem döntöttek, Nyíregyháza igazán megviselt.

– *Ha ilyen rossz a véleménye a debreceni társulatról, mi vonzotta oda szakmai szempontból?*

– Elárulom: ott működik operatagozat, s ez vonzó számomra, nem csak mostanában. Éppen túl vagyok a *Jenifa* rendezésén a Magyar Állami Operaházban, eközben rá kellett jönnöm, mennyire közel áll hozzám ez a műfaj. Különbösen is a nagy színtézisről álmodom, amihez Debrecenben hátszelet jelenthetett volna a Csokonai Színház struktúrája és az erőteljes politikai akarat, ami vonzott. Mindig ellenszélben csináltam ugyanis színházat – nyilván bennem van a hiba, soha nem tudtam megfelelően kommunikálni a hatalommal. Felcsillant az esélye, hogy valami izgalmasat és érdekeset hozhatunk létre. De elúszott. Volt egy nagyon tanulságos és hasznos beszélgetésünk Csutka Istvánnal, amiből arra a következtetésre jutottam, hogy köztünk nem lehetnek kapcsolódási pontok.

– *Mégis Nyíregyháza viselte meg a legjobban...*

– Ez volt a legszimpatikusabb, részint azért, mert közel van Beregszászhoz, ami ideális felállás. A családi életem szétszakítotttsága tovább már nem tartható, és ezt szintén megoldódn láttam Nyíregyházán keresztül. A társulat is nagyon fiatal, tele ambiciózus sráccokkal. Tóth Jánossal és Csoma Judittal terveztünk közös pályázatot: a feladatokból mindenki egy olyan szegmenst szakított volna ki magának, amellyel kiegészíthetjük egymást. Nem kellett volna reprezentálnom, gazdasági problémákkal foglalkoznom. A város is támogatott, a színház is tetszik – éppen tíz nappal a pályázat előtt szólt közbe az életem másik része, ami mindeddig háttérbe volt szorítva. Helyesen döntöttem. Beregszász az egyetlen hely, ahol egyesíteni tudom a családomat.

– *Mindezek ellenére elképzelhetőnek tartja, hogy mégis létezik valahol Magyarországon egy olyan társulat, amellyel jól megférne a beregszászi együttes, és nem két szeparált csoport működne egy színházon belül?*

– Nem hiszem, hogy ennek akár minimális realitása is lenne. Bár a magyarországi közönség nagyon szeret minket. Nem véletlenül tudunk harminc-negyven telt házast előadást játszani itt évente. Többre is lenne igény, csak nemet mondanak, mert szétesne az egész konstrukció. Valamiért kellünk, és ezért nagy-nagy alázattal gondolunk az itteni közönségre. Jó

A portrékat Koncz Zsuzsa készítette

ez így nekünk. A sorsunkról a politikusoknak kellene döntenieük.

– *Melyik ország politikusaival gondol most?*

– Nem a kárpátaljai néptömegek vonultak fel fennhangon követelni, hogy akarnak egy színházat, és én sem kértem, hogy szervezzünk társulatot. A politika hozta létre a beregszászi színházat, 1989-ben egyszerre kerestek meg ukrán és magyar politikusok. Ez főleg az ukrán kisebbségpolitika demonstrációja volt, magyar részről pedig lehetőséget láttak arra, hogy intézményesüljön a kárpátaljai magyarság. Akkor úgy gondolták, ki kell használni az alkalmat. Ezért mondom, hogy most is a politikának kell döntést hoznia, mert a jelenlegi állapotok már elviselhetetlenek. Ukrajna képtelen fenntartani ezt a színházat. A tavalyi költségvetésünk három és fél millió forintnak megfelelő hrvnya volt egész évre, míg az idén csak 2,4 milliónyi. Megnézem azt az embert a világon, aki ennyi pénzből működtetni tud egy színházat. Hiába kapunk Magyarországról valamennyi támogatást, ha soha nem tudhatom, pontosan mikor és mennyit kapunk. A tavalyi pénzeket most utalták át – ilyen későn még soha. Tehát egyrészt nem tudunk tervezni vele, másrészt a magyarországi segítségekkel együtt is megfoghatatlanul kicsi ez az összeg. Az pedig, hogy sikerül-e megegyezni Gyulával, Kaporccsal, Zsámbékkal, olyan, mint a lutri. Kellene egy alaptámogatás, ezt sulykolom, ezért könyörgök. Vagy mondassék ki, hogy nem kell a beregszászi színház.

– *Erre nem mondja azt a hatalom, hogy lám, hiába sírtok, valahogy mégis megy a szekér?*

– Valószínűleg ez is benne van. Már többször eljátszottuk, hogy megszűnünk, elkezdtük zsarolni a politikusokat: három hónapon belül feloszlunk. Ma úgy gondolom, hogy akkor is méltatlan volt hozzánk, és most is az lenne ez a játék. Bár őszinte elkeseredettség és kétségbeesés szülte döntéseinket. A megszűnés gondolata napi téma, de ha megtörténik, most már csendben fog végbemenni. Így is összevissza van a társulat, a hangulat közel sem olyan, mint öt évvel ezelőtt. Az elmúlt két évnek ez a szomorú összegzése. Az a fajta színházcsinálás, ami az itteni repertoárszínházakban kényszerből folyik, tulajdonképpen az életképtelen struktúra fenntartása miatt önmagában hordozza a halálát. Úgy lehetetlen az egész, ahogyan van. Én boldogan újrakezdeném az egészet Beregszászban. Tíz éve hiszek benne, ennyi idő elég bizonyíték arra: valóban komolyan gondolom. Viszont támogatás nélkül, ilyen körülmények között tovább nem megy. Úgy gondolom, a mindenkori kultúrpolitika szégyene lesz, ha ez a színház megszűnik.

– *Mintha nem lenne egyértelmű, mi is az ideális megoldás: áttelepülni egy önkormányzati fenntartású magyarországi színházba vagy állandó, kiszámítható támogatást kapni a magyar miniszteriumtól, amit Beregszászban használhatna fel a társulat...*

– Nem kell minket áthozni. A beregszászi színháznak Beregszászban kell mű-

ködni, nem mentetve beültetni valahova idegen elemként. Így is, úgy is vándorcirkusz a miénk – ez izgalmas, sajátos életmód. Kilométerben is nagyon jó az éves teljesítményünk. Egyébként is rendkívül életképes a társulat: az idén tizenhatból nyolc színésznek gyermeke született. Őt lány egyszerre szül a színházban – nem tudom, mi lesz a repertoárral, mindenesetre példátlan a magyar színháztörténetben, hogy a társulat fele babázik. Jövőre lesz igazán zseniális: úgy megyünk turnézni, hogy nyolc egyéves gyerek utazik velünk a buszban. Azon gondolkodom, hogy tudnám ezt valahogy beleépíteni egy előadásba. Kihagyhatatlan poén...

– És még egy társulat.

– Helyesebben: egy új társulat. Remek gyermekstúdióknak van, ahonnan egy-két gyereket minden évben Budapestre vagy Kijevbe küldök tanulni. Eddig még az összes hazajött.

– Mi lehet ennek a magyarázata?

– Idegen számunkra ez a világ, mindenben az eszeveszett ámokfutást érzem. Már csak apró szigeteket lehet létrehozni. Ha valaki mást akar, mint alárendelni magát az általánosan elfogadott örületnek, nivótanságnak, jobban teszi, ha elszigeteli magát. Beregszászban még elhitethetjük magunkkal azt, hogy ott más elvek érvényesülnek. Sokkal kevésbé művi, jóval igazabb lét. A külföldi, így a magyarországi felkérések is a felszínen tartanak, de ebben az értelemben a felszín fogalma nagyon álságos. A munkák minősége és az értékrend, amely ezen munkákat megítéli, megkérdőjelezhető. Mint ahogy azok a személyek is, akik ítélkeznek és döntenek. Ez nem olyan világ, ahol törvényszerűen értékek születnek, hanem olyan, ahol törvényszerűen szar születik, és törvényszerűen értéktelenedik el minden. Álságos, hazug világ, és azt hiszem, nem csak én nem találom a helyemet benne. Itt rengeteg tehetséges ember vajúdik, és fásul bele a kapkodásba, olyannyira, hogy egy idő után már nem is tud a tehetségével mit kezdeni. Elhittük, és bizonyos fokig most is el akarjuk magunkkal hitetni, hogy Beregszászban kicsit kívül állunk mindezen. Mindig azzal kezdem a történetünket, hogy a színészeknek még mindig nyolcezer forint körül van a fizetésük, amit legalább három hónap késéssel kapnak kézhez, az összes többi pénz esetleges. Egyébként pedig nincs rendszeres fűtés, kiszolgálószemélyzet, nincsenek öltözők, tisztességes mellékhelyiségek sem. Ha mindezek ellenére eljön hozzánk valaki, akár öt perc alatt képes átítatódni a társulaton belüli sajátos atmoszférával. Eljött hozzánk Hobo, és nálunk ragadt. Folyamatosan játszottuk Gáspár Sándorral, Eperjes Károllyal. Töröcsik Mari még soha nem mondott nekünk nemet. Úgy tűnik, van valami varázsa a mi kis létünknek,

nyomorunknak. Ezért jönnek vissza a fészekbe, akik onnan kirepültek. És mindenkire igényt is tartok.

– Ezek szerint visszarepül ön is?

– Most arra kell összpontosítanunk, miként tudjuk Beregszászt valamilyen formában újrászülni. Én is megnyugodnék, ha sikerülne valamit elérnünk. A következő évadra sokkal kevesebbet vállaltam Magyarországon, Trill Zsolti is hazajön, nem hosszabbította meg a szerződését az Új Színházzal. Úgy döntött, elég volt a kalandozásokból. Megpróbálunk megint társulatban gondolkodni, együtt lenni, hátha tudunk még újat mondani egymásnak és a közönségnek. Nagyon vágyom rá, hogy bezárkózzunk megint, és az itteni zsongó, a szó nagyon ritkán jó értelmében furcsa, sikeréhes, gyári színházi létből visszacsöppenjünk a beregszászi hétköznapokba. Akkor talán meg tudjuk magunkat őrizni. Kazimir búcsúzott a főiskolán így tőlem: meg kell hogy őrizze magát és a társulatát – jobb időkre.

– Még mindig olyan helyzetben van, hogy fölülemelkedve mosolyoghatna mindezen, nem?

– Nagyon nehéz, mert ez a szűk szakma eszméletlenül kirekesztő, és ezt úgy mondom, hogy folyamatosan van munkám. Ez tényleg nagy dolog – állandóan jönnek a felkérések, csak elutasítok, blöffölök meg lebegetek, mint az összes foglalkoztatott rendező kollégám. Azon kapom magam, hogy én is a részesévé válok ennek a rendnek, ahhoz, hogy dolgozhassak, el kell fogadnom a körülmények diktálta szabályokat. Kiszolgálom azt a struktúrát, amelyen meggyőződéseim szerint változtatni kell.

– Úgy látja, a szakma hajlandó lenne erre?

– Az a kérdés: le tudnak-e ülni az igazgatók és az érdekképviseletek kigondolni, hogyan lehetne a meglévő forrásokat ésszerűbben felhasználni, értékcentrikusabb működést kialakítani, például kitalálni, mit kell azért tenni, hogy kevésbé legyenek agyonhajszolva a színészek. Elcsigázott művészek szolgáltatják ki magukat ugyanis teljesen egészségtelen módon egy embertelen bemutatókényszernek. Azt is ki kellene találni, hogy mindeközben miként lehet megőrizni a közönséget, ám nem olyan eszközökkel, amelyekkel önmagunkat müljük alul előadásunk minőségét illetően. Vasziljevvel igen sokat beszélgettünk a közönség színházban betöltött szerepéről is. Én azt gondolom, oda kell figyelni a nézőkre, mert Magyarországon nem működhet a Vasziljev színházában alkalmazott elv: nem lehet időnként kitérni előttük a kapukat, majd bezárni a beengedettek mögött azzal, hogy vendégként viselkedjenek, húzzák meg magukat, és legyenek megtisztelve, hogy bent lehetnek. Viszont a manapság jellemző közönségfüggés, rettegés, remegés a politikusoknak megfelelő nézőszámért az egész helyzetet abszurdá teszi.

Talán a legnagyobb hiba a friss gondolatok hihetetlenül merev elutasítása. A magyar színházi élet két egymástól majdhogynem független részre szakadt. Van egyrészt a repertoárszínházak merev felépítménye, és ezek mellett – néha ellenében – a struktúrán kívül működő színházak csoportja, amelyek jóllehet sokkal gondolatgazdagabbak és izgalmasabbak, mégis aránytalanul kevés támogatásban részesülnek. Máshol jóval nagyobb az átjárás – ennek a mechanizmusait kellene kitalálni: hogyan lehetne az aránytalan pénzelosztást kicsit értelmebbé tenni; hogyan lehetne frissen reagálva karon fogni, megtámogatni az új alkotókat, a régiéktől pedig bátran megvonni a támogatást, ha a művészi színvonaluk zuhan. Persze tudom, hogy a színházcsinálás különösen szubjektív dolog: könnyen el lehet dönteni bárkiről, hogy mennyire tehetőseges, hogy éppen jó vagy rossz formában van-e. A kritika sem segít: gyakran kiszolgál, alul- vagy fölülértékel, a hangsúlyok eltolódnak, és rögtön megváltozik a lényeg. Miközben minden mindennel összefügg: komoly pénzekekről, pályázatokról, megjelenésekről, külföldi fellépésekről, utazásokról van szó. Mindenképpen strukturális átalakításokat kellene végrehajtani Magyarországon, fontos azonban, hogy a szakmának és nem a politikának – annak ehhez semmi köze.

– Vannak konkrét ötletei a színházi rendszerváltáshoz?

– A struktúra önmagát nem fogja megújítani, mert a struktúra haszonélvezői nem akarnak változást. Ha a gazdasági helyzet szorításában mégis változtatásra kényszerülnek, akkor a kevesebb pénz még tovább rontja majd a minőséget – ez a megérzésem. A színvonal tovább esik, és még inkább kiszolgálja majd a legbutább közízlést. Recept nincs, de egy karizmatikusabb kultúrpolitika több pénzt hagyna szabadon az izgalmas kezdeményezések számára. Ugyanakkor azt is muszáj hangsúlyozni, hogy az esztelen pazarlás ellenére is büntény a színházaktól pénzt elvonni. Nincs olyan érve a politikának, amely igazolná, hogy egyre kevesebbet szán a kultúrára. Nem biztos egyébként, hogy az én dolgom lenne erről nyilatkozni, és valamennyire mindenkinek magát kell megváltania, de az a véleményem, ha nem lép a szakma, és megmarad ez a sunyi, más kárára és a maga javára lobbizó magatartása, akkor a fejünkre fog zuhanni ez az egész ósdi, korhadt felépítmény.

– Mindenki féltve őrzi a benne megszerzett pozícióját...

– Ez nagyon természetes, mélyről fakadó, ösztönös megnyilvánulás. Aki pozícióban van, védi a helyzetét és a struktúrát.

– És aki pozícióba kerül, nem lázad tovább.

– Ha távolabbra tekintünk, és kicsikét kilépünk egyéni önzésünkéből, átlátjuk

a színházi élet egészét. Ha egyáltalán komolyan gondoljuk azt, amiért a színház van, akkor változtatni kell.

– *Mit gondol, ha most helyzetbe hozta volna valamelyik vidéki képviselő-testület, mennyi idő elteltével tudott volna kilátni az új feladatokból és a szakma egészéről vitázni más direktorokkal?*

– Egy-két év alatt jelentős reformokat tudtam volna véghezvinni bármelyik színházban, ez egészen biztos. Nagyon határozott elképzelésem van arról, hogy mit kell vagy lehet legalábbis megpróbálni. Arról, hogyan lehet a lényegre koncentrálni és az elpazarolt energiákat értelmesen kihasználni. Bár alapvetően vidéki ember vagyok, az Új Színháznál is megpróbáltam javaslatokat tenni. Megértettem és elfogadtam a biztoshoz való ragaszkodást, valamint azokat az aggodalmakat, amelyeket az ötleteim kiváltottak, de így én nem tudok részese lenni ennek a rendszernek. Hosszú ideig vajúdtunk, toporogtam az Új Színház küszöbén, és folyamatosan próbáltam sugallni egy bizonyos irányt, ami felé mozdulni kellene. Még egyszer mondom, el tudom fogadni, hogy felelősségteljesen nem kockáztat a színház mostani vezetése. Nyilvánvaló, magam is hordozok magamban valamilyen rizikót, de mivel a változások felé nem mozdul a színház, én a meglévő dolgokkal nem tudok azonosulni.

– *Pontosan mi ez a kockázat?*

– Az az átalakítás, amit javasoltam, lehet, hogy először a nézőszám csökkenésével járna. Az is lehet, hogy a társulat tagjai nagyon nehezen tudnának beilleszkedni az igen hosszú átmeneti időszakba, és arra is van esély, hogy sokan nem tudnák vállalni azt a fajta zártabb, társulatcentrikusabb színházi létet, amely helyhez köti őket. Ez nyilvánvalóan nem menne zökkenőmentesen, de végig kellene csinálni ahhoz, hogy eredményeket lehessen elérni. Ez teljesen más, mint amit ma elvárnak egy magyar színháztól. A siker – meg lehet örülni ettől a fogalomtól. Senki nem folyamatokban, művészi elvekben gondolkodik, hanem az adott pillanatban próbál kaszálni, ez viszont halálos. Manapság nem építenek társulatot az igazgatók, a repertoárt sem az határozza meg, hogy a darab hogyan illeszkedik az összes többihez, esetleg hogyan tud kibomlani egy-egy színész. Nincsenek esztétikai kapaszkodók – a magyarországi színházak túlnyomó többségének nincsen filozófiája. Anélkül pedig egyszerűen lehetetlen. Csináljatok jó előadást – ez az összes gondolat, amibe mint vezérfonalba kapaszkodhat a legtöbb magyar társulat.

– *Tegyük fel, hogy hajlandóak lenni a direktorok, és elszánják magukat. Mi lenne az első lépés, az elengedhetetlen, alapvető változás ön szerint?*

– Azt hiszem, a mostani katyvasz helyett még határozottabban szét kellene szakadniuk a színházaknak, és bizonyos elvek alapján csoportokba tagozódnuk. Ez talán rákényszerítené őket, hogy megfogalmazzák magukat. Ennek kapcsán kellene a finanszírozást is megváltoztatni, egy értékközpontú elvrendszer alapján. Lehetetlen állapot, hogy művészi kockázatot nem vállaló színházak hatalmas összegeket kapjanak, amikor évről évre minősíthetetlen előadások halmozát hozzák létre, és ezzel züllesztik a nézők színházi kultúráját. Még vannak gondolkodni próbáló műhelyek – azokat kell támogatni. Én szegény színházat vezetek, és ezen a jogon felháborítónak tartom azt a pazarlást, ami Magyarországon a garantált támogatás miatt folyik. De mielőtt a politika elkezd nyírbaálni – szerintem már elkezdett –, a szakmának kellene egy értékrendet felállítania. Tudom, hogy ez nehéz feladat, és kicsit naiv elképzelés, de ha nem így lesz, nem fogunk egyről a kettőre jutni.

– *Nem túl szubjektív műfaj a színház ehhez?*

– De az, egy bizonyos határig. Mégis ha azt kérnénk például a kritikusoktól, hogy jelöljék meg a legjobb tíz színésznőt vagy rendezőt, nem okozna különösebb gondot – eltérés legfeljebb a sorrendben lenne. Mindenféle szelek fújnak előlről és hátulról, jobbról és balról, mégis a sok száz előadás közül, mondjuk, huszonöt megneveztetik. Nem jó arányok ezek, hiszen a mi felelőségünk az is, hogy a nem kiemelt előadások milyen szintűek. Ahogy az is, hogy a médiában hogyan jelenik meg a színművészet, mert ami színészetként például a televíziókban folyik, az sajnos minősíthetetlen. A szakmának sikitoznia kellene, és védekezési mechanizmusokat kialakítania, hogy ne nevezhesse magát akárki színésznek. Az ukrán televízióban például nem ilyen katasztrofális a helyzet: nincs ennyi „színész”.

– *És mit szorgalmazna? Valamifajta kamarát?*

– Legalábbis olyan védőháló, ami egy bizonyos minőségi szintet garantál, mégsem zárja ki az új tehetségeket. A dilettánsoktól viszont megvéd. A rendezők egyébként hasonló problémákkal küszködnek. Ugyanakkor van néhány – talán joggal – felkapott rendező, aki ha hagyja magát, három év alatt kifacsarják – egy életre. Ez a személyes dilemmám is. Banálisan egyszerű dolgokról beszélek végig. A fentiekkel tulajdonképpen mindenki tisztában van, tudom, most mégis sokan legyintenek. Túl sok ebben a szakmában a fásult, hit nélküli és cinikus ember, akiket irritál, ha valaki tenni akar valamit. Ha valaki még mindig hisz a színház küldetésében, abban, hogy a legnemesebb dolgok közvetítője és menedékhelye legyen. Ahol esetleg a néző is átmentheti magát egy jobb világba.

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE: KOREN ZSOLT